

БӨЛІМ: БАЛАБАҚША

Баланың логикалық қабілетін дамыту жолдары

ЖАРИЯЛАНДЫ 26.01.2026	ТІРЕК СӨЗДЕР bilimger, дамытушы ойын, ерте математика, логикалық ойлау, мектепке дейінгі жас, рефлексия, себеп-салдар, сұрақ қою, танымдық әрекет	СІЛТЕМЕ https://bilimger.kz/186863/
--------------------------	--	--

Сәкен Айгерім

Алматы облысы, Райымбек ауданы

«Көксай орта мектебі мектепке дейінгі шағын орталығымен» КММ

Балдәрен шағын орталығының тәрбиешісі

АҢДАТПА.

Мақалада мектепке дейінгі жастағы баланың логикалық қабілетін жүйелі дамытуға бағытталған әдістемелік тәсілдер қарастырылады. Логикалық қабілет талдау, салыстыру, жіктеу, жалпылау, себеп-салдар байланысын анықтау және шешім қабылдау дағдыларынан көрінеді. Тәрбиешінің рөлі – баланы дайын жауапқа емес, ойлану үдерісіне жетелеу, ойын мен зерттеушілік әрекетті мақсатты ұйымдастыру, тілдік диалог арқылы дәлелдеу мәдениетін қалыптастыру. Ұсыныстар дамытушы ортаны құрастыру, логикалық ойындарды іріктеу және ерте математикалық тапсырмалар арқылы нәтижені бағалау қағидаларын да қамтиды, сондықтан олар практикаға тікелей бейімделген.

Түйін сөздер: логикалық ойлау, мектепке дейінгі жас, дамытушы ойын, танымдық әрекет, себеп-салдар, сұрақ қою, ерте математика, рефлексия.

КІРІСПЕ.

Мектепке дейінгі кезең – баланың танымдық дамуының қарқынды сатысы, өйткені дәл осы уақытта ол заттар мен құбылыстарды жүйелеуге, ұқсастық пен айырмашылықты байқауға, қарапайым қорытынды жасауға үйренеді. Логикалық қабілетті ерте қолдау мектепке дайындықты ғана күшейтпей, баланың күнделікті өмірде таңдау жасауына, өз

ойын дәлелдеуге және қателігін түзетуіне ықпал етеді. Сонымен бірге логикалық әрекет тілдік дамумен, эмоцияны реттеумен және әлеуметтік өзара әрекетпен сабақтасып, баланың құзыреттілігін арттырады. Сондықтан балабақшада логикалық ойлауды дамыту мақсат, мазмұн, орта және педагог әрекеті өзара үйлескен жүйе ретінде қарастырылуы тиіс.

ЛОГИКАЛЫҚ ҚАБІЛЕТТІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ- ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Логикалық қабілет мектеп жасына дейінгі балада бір мезетте қалыптаспайды, ол сенсорлық тәжірибеге, заттық әрекетке және әлеуметтік қарым-қатынасқа сүйеніп дамитын күрделі психикалық жүйе болғандықтан, тәрбиеші ең алдымен баланың ойлау әрекетін сыртқы қимылдан ішкі жоспарға көшіруге мүмкіндік беретін педагогикалық жағдай жасауы қажет. Бұл үшін тапсырма баланың жас мүмкіндігіне сай көрнекілікті сақтайды, бірақ тек көрсетуге емес, салыстыруға, таңдау жасауға, себепті түсіндіруге мәжбүрлейтін «оңтайлы қиындық» деңгейінде беріледі; бала шатасса, ересек адам дайын жауап ұсынбай, жетекші сұрақ арқылы ойлау жолын қайта құруға көмектеседі. Логикалық операциялардың өзегі саналатын талдау мен жинақтау, жіктеу мен сериялау, жалпылау мен нақтылау дағдылары баланың зейіні тұрақсыз кезде қысқа, бірақ жиі қайталанатын микро-тапсырмалар арқылы орнығады, ал нәтижені бағалау «дұрыс-бұрыс» өлшемімен шектелмей, баланың қандай тәсіл қолданғанын, қандай дәлел айтқанын және өзін қалай бақылағанын сипаттауға бағытталғаны жөн. Сонымен қатар логикалық әрекет орындаушы функциялармен, яғни жоспарлау, тежей білу, есте сақтау мен зейінді ауыстыру қабілеттерімен сабақтас болғандықтан, тәрбиеші күн тәртібі мен ұйымдастырылған іс-әрекетте ережені сақтау, аяқталмаған істі жалғастыру, мақсатқа дейінгі аралық қадамдарды белгілеу сияқты талаптарды жүйелі ұсынғанда логикалық қабілет тұрақтана түседі. Тәжірибеде логикалық дамудың сенімді көрсеткіші – баланың әрекетін түсіндіре алуы, баламалы шешім ұсынуы және қателіктен кейін қайта әрекеттенуге дайын болуы.

ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯСЫ ЖӘНЕ ДАМУШЫ ОРТА АРҚЫЛЫ ДАМУШЫ

Ойын мектепке дейінгі жаста жетекші әрекет ретінде баланың танымдық белсенділігін табиғи түрде жандандыратындықтан, логикалық ойлауды дамытуда дидактикалық, үстелүсті, құрылыс-құрастыру, рөлдік және қимылды ойындарды бір мақсатқа бағындырып қолдану тиімді нәтиже береді. Ережесі бар ойындарда бала шартты қабылдайды, әрекеттер тізбегін жоспарлайды, нәтижені болжайды, өз қателігін байқап түзетеді; дәл осы үдеріс «егер-онда» типіндегі ой қорытуды қалыптастырып, шешім қабылдаудың жауапкершілігін арттырады. Дамытушы орта логикалық дамудың

жасырын ұйымдастырушысы болғандықтан, материалдар «еркін қолжетімді, бірақ мағыналы таңдау тудыратын» қағидамен орналасады: сұрыптауға арналған табиғи материалдар, пішіндер мен түстерді салыстыруға арналған жиынтықтар, құрастыру бөлшектері, пазлдар, лабиринттер және қарапайым алгоритмдік карталар баланың өздігінен әрекет етуін қолдайды. Тәрбиеші ойынға сырттан бақылаушы болып қана қалмай, «оқытуға жетелейтін әріптес» ретінде тапсырманың шартын біртіндеп күрделендіріп, бір ойынның ішінде бірнеше деңгейлі мақсат ұсынады, мысалы, алдымен үлгіге сай құрастыруды, кейін өз үлгісін жасап оны сипаттауды, соңында құрдасына түсіндіруді талап етеді. Ойын орталықтарының ауысып отыруы, материалдың маусымдық жаңартылуы және күнделікті тұрмыстық жағдаяттарды (реттеу, кезекшілік, жинастыру) логикалық жүйелеу тапсырмасына айналдыру логикалық ойлауды табиғи өмірмен байланыстырады. Әр ойыннан кейін қысқа рефлексия жүргізу баланың ойлау тәсілін саналы түрде бекітеді. Осылайша логикалық операциялар әлеуметтік өзара әрекет арқылы нығайып, ойын нәтижесі бала үшін тек жеңіс емес, ойлау тәсілін табу тәжірибесіне айналады.

ТІЛДІК ӨЗАРА ӘРЕКЕТ ЖӘНЕ СҰРАҚ ҚОЮ МӘДЕНИЕТІ

Логикалық ойлау тілмен өзара байланыста жетілетіндіктен, тәрбиеші ұйымдастырылған іс-әрекетпен шектелмей, күн тәртібінің барлық сәтінде диалогтік қарым-қатынасты күшейтіп, баланың ойлауын сөз арқылы құрылымдауға жағдай жасауы тиіс. Ашық сұрақтар баланың пайымын тереңдетеді: «неге бұлай таңдадың?», «қалай дәлелдейсің?», «егер шарт өзгерсе, нәтиже қалай өзгереді?» типіндегі сұрақтар себеп-салдарды іздеуге, болжам жасауға, салыстыруға итермелейді, ал тәрбиешінің міндеті – жауапты тез қабылдамай, ойлануына уақыт беру және дәлелін нақты сөздермен айтуына көмектесу. Тәрбиеші өзі «ойды дауыстап құру» үлгісін көрсеткенде, яғни «мен байқадым...», «мен бұны мына белгіге қарап шештім...» сияқты сөйлем бастамаларын қолданғанда, бала өз ойлауын бақылауды үйренеді; осы үдерісте «өйткені», «сондықтан», «алайда» сияқты логикалық дәнекерлерді саналы қолдану дәлелдеудің құрылымын бекітеді. Әңгімелеу, ертегі құрастыру, тәжірибені сипаттау, сурет бойынша оқиға тізбегін реттеу сияқты тапсырмаларда бала «алдыңғы-кейінгі» және «себеп-нәтиже» қатынастарын тілдік құралдар арқылы меңгереді. Ортақ кітап оқу кезінде кейіпкердің әрекетін талқылау, альтернативті шешім ұсыну және гипотеза құрастыру логикалық әрі әлеуметтік пайымды қатар дамытады. Топтық талқылауда бір пікірді екіншісінің дәлелімен салыстыруға, ортақ шешімге келуге бағыттау аргументация мәдениетін қалыптастырады.

МАТЕМАТИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ЗЕРТТЕУШІЛІК ТАПСЫРМАЛАР

АРҚЫЛЫ БЕКІТУ

Ерте математика мен қарапайым зерттеушілік әрекеттер логикалық қабілетті дамытудың қуатты тетігі, өйткені санау, өлшеу, салыстыру және заңдылықты табу барысында бала дәлдікке, жүйелілікке, дәлелдеуге және тексеруге үйренеді. «Көп-аз», «ұзын-қысқа», «ауыр-жеңіл», «бірдей-әртүрлі», «оң-сол» сияқты қатынастарды нақты заттармен әрекеттендіре меңгерту, кейін оны шартты белгілеуге көшіру баланың пайымын біртіндеп абстракцияландырады; мысалы, алдымен екі затты қатар қойып салыстыру, кейін өлшеуіш лента немесе таяқша арқылы дәлелдеу, соңында белгімен көрсету баланың дәлелдеудің деңгейлерін меңгеруіне жағдай жасайды. Заңдылықты жалғастыру, артық элементті табу, маршрут бойынша жүру сияқты тапсырмаларда бала алгоритм құрудың алғашқы тәжірибесін жинақтайды, ал бір есепті сурет, нақты зат және шартты белгі түрінде қайталап беру логикалық икемділікті күшейтеді. Зерттеушілік тапсырмаларда тәрбиеші «болжам-тәжірибе-бақылау-қорытынды» тізбегін сақтап, суға бататын заттарды анықтау, көлеңкенің өзгеруін бақылау немесе тұқымның өсу шарттарын салыстыру сияқты әрекеттер арқылы балаға дерек жинауды, себепті нәтижеден айыруды және қателік шықса қайта тексеруді үйретеді. Нәтижені қысқа ауызша есеп, сурет немесе қарапайым кесте түрінде бекіту логикалық ойлаудың құрылымдылығын арттырады және келесі тапсырмаға негіз болады. Үдерістік бағалау барысында тәрбиеші баланың қолданған тәсілін атап, күрделілік деңгейін біртіндеп көтеріп отырса, әр бала өз қарқынымен логикалық операцияларды меңгереді.

Қорытынды.

Баланың логикалық қабілетін дамыту – мектепке дейінгі ұйымдағы тәрбиелеу-білім беру процесінің іргелі бағыты, өйткені ол ойлау операцияларымен қатар өзін-өзі реттеу, тілдік қарым-қатынас және оқу мотивациясын да қолдайды. Нәтижелі жүйе ойынға негізделген әрекетті, мақсатты ұйымдастырылған дамытушы ортаны, диалог пен сұрақ қою мәдениетін және ерте математикалық-зерттеушілік тапсырмаларды бір арнаға тоғыстырғанда қалыптасады. Осындай кешенді тәсіл баланың пайымын дәл, икемді әрі саналы етіп, қателікті түзету дағдысын нығайтады және алдағы оқу кезеңіне тұрақты интеллектуалдық негіз қалайды.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты» (баспаға шығару нұсқасы). Электрондық үкімет порталы. https://egov.kz/cms/kk/articles/pre_school/preschool
2. «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы». ҚР нормативтік-құқықтық актілер базасы. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200030183>
3. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі; Балаларды ерте дамыту

институты. «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасына нұсқаулық». Астана, 2022.

https://irrd.kz/sites/irrd.kz/uploads/docs/2022/12/rukovodstvo_kz_131222.pdf

4. «Мектепке дейінгі ұйымдарда заманауи әдістер мен технологияларды қолданудың жаңа үрдістері: Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары». Астана, 2016.
https://irrd.kz/sites/irrd.kz/uploads/books/materiyaly_mu_conf.pdf
5. Арышева А.Т. «Мектеп жасына дейінгі балалардың ойлау қабілетін тәрбиелеу-білім беру процесінде логикалық ойын арқылы дамыту жолдары». Дана бала, №3 (35), 2023.
https://irrd.kz/sites/irrd.kz/uploads/docs/dana_bala/2023/10/dana_bala_0910.pdf
6. Изат М.М. «Мектеп жасына дейінгі ересек топ балаларының дамытушы ойындар арқылы зияткерлік дағдыларын дамыту»: PhD диссертация. Алматы, 2025.
<https://abaiuniversity.edu.kz/docs/docs/2025/iz/2.pdf>
7. Жиенбаева С.Н., Адамова М.Е., Сағалиева Ж.К., Ерманова М.Н. «Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамыту әдістемесі» (әдістемелік құрал). Астана, 2025. <https://irrd.kz/sites/irrd.kz/uploads/docs/2025/08/d2k.pdf>
8. National Association for the Education of Young Children (NAEYC). *Early Childhood Mathematics: Promoting Good Beginnings (Position Statement, 2002)*.
https://www.naeyc.org/sites/default/files/globally-shared/downloads/PDFs/resources/position-statements/Mathematics_Exec.pdf

ҚМ АА Күелік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.